

Topluluk, İktidar İlişkileri, Birey ve Müzakereci Demokrasi¹

Ahmet Kemal Bayram

Yrd. Doç. Dr. | Afyon Kocatepe Üniversitesi

Liberal Düşünce, Yıl 16, Sayı 61-62, Kış-Bahar 2011, s. 111 - 120

Giriş

1970'lerde popüler olmaya başlayan ve eleştirel niteliği ağır basan post-modern ve post-yapısalcı yaklaşımlar, büyük anlatılardan biri olarak görülen liberal demokratik söylemin hâkimiyetini de sorgulamıştır. Büyük anlatılarla ilgili genel bir sorgulamanın damgasını vurduğu bu çağdaş tartışmalar, kısmen de modernliğe içkin gerilimleri miras olarak devralmıştır. Örneğin uzlaşma ile çatışma arasındaki gerilim bu tartışmalara yansımıştır (Flyvberg, 1998; 211). Hâkim liberal söyleme alternatif niteliğinde yeni demokratik modeller geliştirilmiştir. Günümüz akademik çevrelerinde birçok teorisyen, demokrasinin çok sayıda sorunu olduğu konusunda neredeyse hemfikirdirler ve bu sorunları giderecek çare arayışındadırlar. İşte böyle bir ortamda müzakereci demokrasi de diğer iki ana alternatifle (toplulukçu -komüniteryan- ve agonistik (çatışmacı) demokrasi) birlikte, siyasal sürecin ve kurumların nasıl daha demokratik kılınabileceği üzerine odaklanmıştır. Her bir model, temel tezini, liberalizmin zayıf noktaları üzerine inşa etmiştir. Örneğin, toplulukçu anlayışı benimseyenler değerlerin anlamı açısından topluluğun önemini vurgularken, agonistik model farklılık ve çatışmayı, müzakereci model de uzlaşma ve katılımı ön plana çıkarır.

Çağdaş siyasal teori tartışmalarında önemli bir yer tutan müzakereci demokrasi, diğer modellerle birlikte, topluluk, yurttaşlık, temsil, kimlik, farklılık, kamusal alan, demokratik meşruluk vs. gibi kavramları yeniden ele alarak, liberalizmin baskın

¹ Hakem incelemesinden geçmiştir.

konumuna karşı yeni kavramlaştırmalar ortaya koymuştur (Gabardi, 2001; 548). Müzakereci demokrasi modeli aslında, klasik demokratik yaklaşımların toptan ve eleştirel bir tarzda yeniden ele alınması teşebbüsüdür. Habermas'ın öncülüğünü yaptığı müzakereci model, aynı zamanda postmodernistlerin yıkıcı eleştirileri karşısında modern söylemin yeniden tesis edilmesinin aracı olarak da tartışılmıştır.

Müzakere aracılığıyla doğrudan katılımın, sadece müzakerecinin ürünü olan kararların meşruluğunu temin etmekle kalmayacağı; daha da önemlisi, bağlayıcı kararların müştereken rasyonel olacağı ve böylece bir 'ortak iyinin' tanımlanabileceği iddiaları, müzakereci demokrasi modelinin ana bileşenleridir. Böylece hem çoğulculuk teminat altına alınabilir hem de çoğulculuğun yol açabileceği nihilist görelilik riski ortadan kaldırılabilirdi. Çünkü birbirinden farklı ve genellikle de çatışma halinde olan öznel 'iyi' kavramlaştırmaları yerine, rasyonel uzlaşma çerçevesinde, normatif geçerliliği olan bir değer sisteminin ürettiği iyi tanımlarının mümkün olduğu, müzakereci modeldeki temel varsayımdır. Ancak bireyi, böylesi bir değer sistemini üretebilecek derecede rasyonel varlık olarak görmek ve müzakere bağlamının birçok varsayımı gerektirmesi, diğer modellerden çeşitli eleştiriler almıştır. Demokratik sistemin aktörü olarak bireyi, ait olduğu topluluk ve yer aldığı iktidar ilişkileri açısından ele alan bu çalışma, özellikle Habermas'ın savunduğu müzakereci demokrasi modeline eleştirel, müzakereci bir yaklaşımı benimseyecektir.

Müzakereci Demokrasi Modelinin Ana Hatları

Demokrasinin sıkıntılarının/sorunlarının giderilmesiyle ilgili olarak müzakereci demokrasinin ön plana çıkardığı çözüm, kamusal kararların alınmasında yurttaşların etkin olarak müzakere süreçlerine katılımına odaklanmıştır. Bu modele göre, önceden tanımlanmış kamusal meseleler, sıradan yurttaşların değerlendirmesine sunulur ve müzakerelelere etkin olarak katılan bu yurttaşların iradeleri doğrultusunda siyasalar belirlenir. Bu açıdan müzakereci demokrasi modelinin temel hedefleri, yurttaşlık kültürüne yeniden hayatiyet kazandırmak, kamusal söylemin doğasının iyileştirilmesi ve siyasal iradenin ortaya çıkarılması olarak sayılabilir (Weeks, 2000; 361). Böylece, özellikle siyasal karar alma süreçlerinde karşılaşılan esas ve usul sorunlarının aşılabileceği öngörülmüştür.

Müzakereci demokrasi modelinin temel öncüllerinden biri, gerçek bir demokratik tecrübenin ancak özgür ve eşit bireyler arasındaki kamusal müzakere ile ulaşılmış kararlarla mümkün olacağıdır. Müzakere, meşru ve ussal karar alma sürecinin zorunlu koşuludur; kurumların ussallık ve hakkaniyetleri ancak bu yolla teminat altına alınabilir (Benhabib, 1999; 69). Kamusal kararlarla ilgili meşruluk ve ussallık kaygısı, demokrasi teorisine hiç de yabancı olmayan eşitlik, özgürlük, müzakere, katılım, kamusal alan, ortak iyi, akıl gibi kavramlar üzerinde odaklanmıştır. Aslında müzakere ve tartışma, Antik Yunan'dan beri siyasette merkezi

bir konum işgal etmektedir (Bernstein, 1983: 207). Örneğin Aristoteles'e göre, '... insan mantıklı (ussal) konuşma yeteneğine sahip tek hayvandır' ve bu yüzden daha siyasaldır (Arnhart; 2004; 56). Günümüzde cumhuriyetçi geleneğin ön plana çıkardığı müzakere, tüm siyasal süreç ile özdeşleştirilir ve tartışma, siyasetin özü olarak tanımlanır. İnsanlar ancak, kamusal kararları belirleme sürecine katılır ve tartışılırsa özgür olabilirler. Habermas'ın başını çektiği müzakereci demokrasinin çıkış noktası da bu anlayışa dayanır.

Demokrasinin üç normatif modelinden bahseden Habermas'a (1999; 40) göre bu modeller, liberal, cumhuriyetçi ve kendi sunduğu söylemsel, usulcü-müzakereci modelleridir. Habermas, kendi müzakereci demokrasi modelini liberal ve cumhuriyetçi demokrasi modelleri arasında bir model olarak görür. Yani Habermas, uzun bir geçmişe sahip demokratik gelenekleri hiçbir zaman küçümsemez. Habermas, temel hak ve özgürlüklerle ilgili anayasal bir çerçeve oluşturması, çoğunluğun yönetimi, temsil ve usule dayalı hakkaniyet gibi kazanımlardan dolayı liberalizmi; müzakereci boyutu ve kamusal alan vurgusu dolayısıyla da cumhuriyetçi geleneği önemser. Ancak liberal piyasa modeli vurgusu ve cumhuriyetçi etik topluluk anlayışını dışlama açısından her zaman ihtiyatlıdır. Çünkü Habermas'a göre, hem pratik akıl hem de ortak iyiye ulaşmak mümkündür ama her ikisi de, belli bir topluluğun *ethosunu* değil, iletişimsel eylemleri ve evrensel bir ahlaki bilinci temin eden, özneler arası iletişimsel eylemi temel alır. Bu temelde Habermas, savunduğu demokrasi modelinin meşruluk dayanağı olarak, daha iyi iddiaların çeşitli müzakere biçimi olarak ortaya çıkmasını mümkün kılan; iletişimsel kabulleri ve adil pazarlık süreçlerini sağlayan usulleri işaret eder. Ancak bu usuller aracılığıyla bireysel tercihler ile müşterek eylemler arasındaki uyum sağlanır. Bir anlamda Habermas, modernlik içinde kalarak, eleştirel kuram aracılığıyla çözümlendiği meşrulaştırma bunalımının, iletişimsel eylem düzleminde özgürlükçü ve demokratik yeniden yapılanma ile çözümlenebileceğini ifade eder (Keyman, 1999: 70).

Demokrasi adına, evrensel, ussal bir temel ilke geliştirme arayışı, aslında Kant'tan beri canlılığını koruyan bir arayıştır. Habermas, ussal bir toplum kurma amacı çerçevesinde Kant ile hemfikir olmakla beraber, yöntem ve özne anlayışı açısından Kant'tan ayrılır. Modern dönem filozofları, kendi başına evrenselliği temin eden ussal özne anlayışına dayanırken, Habermas, yöntem olarak özneler arası yaklaşımı benimsemekte ve iletişimsel eylemle beraber söylem etiğine odaklanmaktadır. Habermas'a göre iletişimsel ussallık, insan yaşamındaki en merkezi tecrübedir çünkü sosyal yaşam kaçınılmaz olarak karşılıklı anlaşma süreçlerine dayanır (Flyvberg, 1998; 212). Katılımla oluşturulacak söylem etiğinin önkoşulları (ilgili tüm tarafların dâhil edilmesi, katılımcıların özerkliği, ideal rol alma, niyetlerin saydamlığı) karşılandığında, evrensel geçerlilik ve hakikat ortaya çıkacaktır. Yani evrenselliği kendiliğinden garanti edecek öge, iletişimsel eylemdir.

Müzakereci demokrasi modelini çözüm önerisi olarak savunan Habermas'a (1996; 141) göre, halk egemenliği ilkesinde ifadesini bulan siyasal özerklik veya kendi kaderini tayin etme, demokrasinin gereklerindedir. Buna göre ahlaki bağlayıcılığı garanti edecek eylemsel bir norm, ancak ve ancak, ilgili tüm tarafların, kişilerin ideal konuşma ortamında ussal bir tartışmaya katılıp, sonuçta bu normu kabul etmesiyle geçerli olabilir (Habermas, 1996;107). Kısaca yasalar, ancak yasal topluluğun tüm üyelerinin ussal ve kurumsal yasama sürecine katılıp kabul etmesiyle meşru olabilirler. Ussal bir siyasal iradeyi oluşturacak söylem ve müzakerelerde, meşru bir sonucun ortaya çıkması için, yaşam dünyasını ussallaştıran iletişimsel bir düzlemin zorunluluğundan bahseden Habermas (2002: 152), bu düzlemin (ideal konuşma ortamı) tesisini siyasal otoritenin yüklenmesi gerektiğini belirtir. “...Ussal bir irade oluşumunu temin etmek için oyundaki özgür ve eşit katılımcılar arasına örgüt tarafından iletişim biçimleri konmalıdır. Bu iletişim biçimlerinin en temel özelliği, ideal konuşma ortamını sağlayan özgürlük ve eşitlik koşullarıdır. Bu koşullara göre, akıl yürütme niteliğine bağlı olarak tüm ilgili taraflara tartışmaya katılım yönünde eşit fırsat sağlanması, ussal bir tartışmanın gereğidir...” (Habermas, 1975, 151). Ona göre, ancak bu yolla milli egemenlik (cumhuriyetçi gelenek) ve insan hakları (liberal gelenek) arasında iç bütünlük mümkün olur. Habermas böylece Rousseau'nun işaret ettiği bireysel irade ile müştereklik (iktidar ile hak) arasındaki gerilimi, demokrasinin normatif modelleri olarak adlandırdığı cumhuriyetçi ve liberal geleneğin sentezi niteliğindeki müzakereci yaklaşımla, siyaseti ahlaki bir pratik olarak gören, *praxis* geleneği çerçevesinde aşmaya çalışır. Kısaca, normlar, ideal konuşma ortamında iletişimsel etik aracılığıyla üretildiğinde, Habermas'a göre adalet, iyi, ussallık gibi ilkelerin gelenekten bağımsız olarak geçerlilikleri sağlanabilir. Habermas, ideal konuşma ortamı aracılığıyla usule ilişkin evrenselciliğin olanaklılığını savunur (Kelly, 1990: 75). O zaman usulcü meşruluk da normların çoğullaştığı böylesi bir dünyada mümkün olacaktır.

Hem ilke olacak esas hem de usulü tesis etme sorununu aşmak üzere Habermas, ideal konuşma durumunun ürünü olarak varılacak ilkeleri ön plana almıştır. Bir anlamda Habermas (1999: 45), demokratik söylem kuramının hem liberal hem cumhuriyetçi yaklaşımlardan öğeler alarak, bunları müzakere ve karar verme süreçleri için gerekli ideal bir usul kavramında bütünleştirdiğini belirtir. Bu söylemin kuralları, evrensel insan hakları veya etik özden (esastan) değil, bizzat iletişimsel eylemin yapısından, o duruma özel olarak (pragmatik) ortaya çıkar. Müzakerenin usulcü boyutu, hem değer çoğulluğunu hem de makul nedenler beyan etme açısından da pratik rasyonelliği garanti edecektir.

Topluluk, Birey ve İktidar İlişkileri Açısından Müzakereci Demokrasi

Müzakereci demokrasinin en önemli iddiası, farklılık arz eden çoğunlukla da çatışma halindeki öznel kavramlaştırmalar arasında, nihai bir 'ortak iyi' kavramına ulaşılabileceğidir. Bu iddia kendi başına bir takım sorunları da gündeme getirmekte-

dir. Uzlaşmaya dayalı ahlakiliği ön plana çıkararak bu iddia kendi başına bir problemdir çünkü evrensellik barındıran her etik yönelim gibi bu iddia da evrensellik iddiasındaki etik bir insan kavramlaştırmasına dayanır. Oysa her evrensellik iddiası da *yerel* bir zihin içinden üretilmektedir. Böylesi bir yönelim her şeyden önce yaş, cinsiyet, sınıf gibi verili farklılıkları görmezden gelen türdeş bir içerik varsayar. Oysa sosyal açıdan karmaşık, kültürel açıdan çoğulcu ve iktisadi açıdan eşitsizliğin söz konusu olduğu günümüz toplumunda, Kantçı anlamda ussal uzlaşının yönlendirdiği evrensel ilkeler arayışı aşırı derecede iyimser bir tutumdur. Ayrıca böyle bir arayışın çoğulcu sivil toplumu, Aydınlanmış aklın tekelci söylemine kurban etme riski her zaman söz konusudur. ‘Özgür ve eşit yurttaş’ nitelemesinin de gerçeklikten uzak olduğu görülür; eşitliğin hangi açıdan olduğu (Peter, 2007; 373) belirsizliğinin yanında günümüz toplumlarında yurttaşların genellikle onları özgür, eşit ve ussal kılacak tercih özerkliğine hatta gerekli ön bilgiye bile sahip olmadıkları görülür (Gabardi, 2001; 557). Bu çerçevede düşünüldüğünde müzakereci demokrasinin aşırı derecede aksiyomatik, yalıtılmış ve idealleştirilmiş bir yurttaş-birey kavramlaştırılmasına dayandığı söylenebilir. Bu kavramlaştırmada birey, ahlaki bir özne-fail (Rummens, 2006; 478, Doheny, 2007) olarak varsayılır.

Böylesi bir yurttaş kavramlaştırmasının (etik kognitivist) doğal sonucu olarak birey, etik bilinç sahibi ve doğruyu yanlıştan ayırabilecek ve doğrunun ne olduğunu bilebilecek ussal kapasitelere sahip bir varlık olarak tasavvur edilir. Bu türden bir birey tasavvuru, yekpare nitelik arz eden Antik Yunan *polisi* gibi hukuki, siyasal ve sosyal örgütlenmelerde geçerli olabilir. Ancak büyük oranda parçalı ve karmaşık bir bünyeye sahip günümüz toplumları açısından düşünüldüğünde, etik kognitivism üzerine inşa edilmiş herhangi bir teorinin geçerlilik iddiası zayıftır. Günümüz karmaşık toplumlarında, doğru ve iyi ölçütleri köklü bir çoğullaşmayla karşı karşıya kalmış ve *iyinin* ne olduğuyla birlikte, *iyi* tespit edilse bile bu iyinin gereklerinin nasıl yerine getirileceği hususunda fikir birliğine varmak neredeyse imkânsızlaşmıştır. Bu çerçevede Gabardi’nin (2001; 559) ifadesiyle, ideal bir kamusal alan olarak işaret edilen ve yekpare polis yapılanmasıyla beslenen Antik Yunan *agorasını* yeniden icat etmek bir *nostaljiye* karşılık gelmektedir. Bu açılardan ideal bir teorik inşa olarak müzakereci demokrasi modeli, mevcut yönetim sistemine normatif bir alternatif oluşturma çabasıdır ama tüm normatif ve ideal tasarımlar gibi ütöpik ve kurtuluşçu boyutlar taşır ve bu boyutlardan dolayı *realpolitik* alanda etkinliği zayıftır; dahası bizleri bir özne/uyruk (Foucault, 1994) olarak tanımlayan ve şekillendiren mevcut karmaşık ve derin iktidar yapılarını, ikna ve rıza tekniklerini görmezden gelir. Dahası, Ron’un (2008;273) belirttiği gibi, toplumdaki iktidar sahibi gruplar, genel ihtiyaç, arzu, ilgi ve çıkarları tanımlama konumundadırlar ve bu konumlarını kullanarak kamusal tartışmaların gündemini belirlemekle beraber bu tartışmaların yapılıma koşullarını da tanımlarlar.

Aynı şekilde Saward’a (1992: 38) göre, iyi/kötünün ölçütü olarak hakikati işaret etmek, durumu daha da sorunsal ve içinden çıkılmaz kılmaktadır. Çünkü hakem

olarak sadece hakikati tayin etmek, ahlaki meşruluğun en ciddi sorunlarını ortaya çıkarır. Her şeyden önce, bu hakikati nasıl bileceğimiz ve nereden doğduğunu, kaynağının ne olduğunu bilmek önemli bir sorundur. Çünkü neyin gerçekten ahlaki olduğu ve hakikat de yine söylemin ürünüdür. Foucaultcu (1992; 27) anlamda söylemin dayatacağı bir hakikat rejimi, ‘ussal’ olanı hakikat diye işleyecektir. Ayrıca Habermas’ın ideal söylemini mümkün kılacak mükemmele yakın, birçok ön kabule (ideal konuşma durumu, tam rasyonel ve bilgili, ahlaki açıdan güdülenmiş, eşit ve özgür yurttaşlar) dayalı iletişimin nasıl oluşacağını tahayyül etmek zordur. Bu iletişimi sınırlayacak sayısız yapısal, ideolojik ve psikolojik engeller vardır. Zaten normatif düzen, kendi başına bütün olarak söylemin ürünü değil, başka temel normatif düzenlere (felsefi, dini, ahlaki öğretiler) dayalı olarak ortaya çıkar. Bunların yanında söylemden bir sonuç çıkacağını da kimse garanti edemez.

Müzakereci demokrasi modelinde yurttaşlık, kamusal tartışmalarda rol almak açısından tanımlanır ve katılım, söylemsel bir katılımdır. Ayrıca katılım da bir dayatma biçimi olabilir. Ancak Habermas genellikle, ideal konuşma durumu ve dolayısıyla ortaya çıkacak evrensel geçerlilik iddialarına engel oluşturacak iktidar ilişkilerini göz ardı etme eğilimindedir. Müzakerenin tedarik ettiği söylem etiği ve kararların, belirsizliği ifade eden ussal olarak denetlenmesi dışında herhangi bir denge fren mekanizmasına sahip olmaması ciddi riskler barındırır. Farklı dini, felsefi ya da ahlaki öğretiler tarafından tanımlanmış karşıt *iyi* kavramlaştırmalarının nasıl uyumlu hale getirileceği hayati bir meseledir ama müzakereci model bu meseleyi görmezden gelir. Aynı şekilde NAgel (1990; 315) da, Habermas’ı akıl merkezli olduğu için eleştirir. Çünkü bu yaklaşım, farklılıkları görmezden gelir. Makul inanç ile tersi birbirinden kolayca ayırt edilemez. Makullüğe dayalı ret yapılamaz. Bundan dolayı makullüğün kullanıldığı haklılaştırmalar geçersizdir. Makul insanlar sağlık, sosyal güvenlik, eğitim gibi alanları ilgilendiren siyasa alanlarındaki birçok konuda uzlaşmayabilirler. Kısaca, Habermas’ın hakikat ve ahlaki geçerliliği uzlaşma ile eşit görmesi; ahlaki doğruluğun ölçütü olarak hukuki tutarlılık ile ussal uzlaşmanın yer değiştirmesi anlamına gelir. Bir anlamda müzakereci modelin dayandığı ön kabuller, uzlaşma ve derin karşıtlıklar barındıran iyi kavramlaştırmalarını göz ardı eder. Ayrıca nihai, üzerinde hemfikir olunmuş uzlaşsal bir iyi kavramlaştırmasının olumlanması ciddi bir sorundur. Çünkü Schemeil’in (2000; 106) ifadesiyle, “tüm otoriter rejimlerin kökeninde birlik fantezisi” yer alır. Bundan dolayı müzakere, nihai bir karara ulaşmak açısından değil, ihtimallerin tartışılması açısından önemlidir. Zaten tek bir meşruluk şemasından bahsetmek, çoğulculuğun ruhuna aykırıdır ve böyle bir tutum otoriter yapılanmaları besler.

Habermas, iletişim ve kamusal alanı iktidar ilişkilerinden bağımsız ve retorik becerilere kapalı (Flyvberg, 1998;216) olarak görse de uygulamada, iletişimin ideal koşulları (sınırsız zaman, mekân, bağlamdan bağımsız konuşmalar) tesis edilemeyeceğinden, çoğunlukla retorik becerisi yüksek müzakerecilerin tercihi olan uzlaşma, doğrunun ölçütü olacaktır. Ayrıca tüm katılımcıların kendilerine

ve dünyalarına ait tam bir bilgilerinin olduğunu söylemek de zordur. Müzakere sürecinde yurttaşların uzmanlık bilgisi açısından eksikliği, bilgi düzeyi ve belli bir meseleyi kavrama açısından asimetrik bir durum ortaya çıkaracak ve birçok mesele üzerine sıradan yurttaşın herhangi bir fikri olmayacaktır (Hamlett, 2003; 124). Dahası iktidar ilişkilerince şekillenen eylem ya da inanç anlamındaki ideoloji dilde de vardır. Çünkü bu eylem ve inançlar dili, söylemi etkiler (Ingram, 1993: 301). Bu nedenle demokrasi açısından söylem etiği önemli sorunlarla/açmazlarla yüz yüzedir. Ussal kabul görme olarak sunulan hakikatin üreticisi söylem; eylem, kurum ve tekniklerin ayrılmaz parçasıdır ve bu yapılar zaten her zaman iktidar tarafından biçimlendirilmiştir. Aynı şekilde Ryfe (2005; 49), demokratik pratikte müzakerenin zor, sürdürülemez ve nadir olduğunu çünkü eşitlik, meşruluk, özerklik ve ussallık gibi müzakereci modelin dayandığı temel öğeleri imkânsız kılan çok sayıda engel olduğunu belirtir.

Sözleşme teorilerine genel bir eleştiri getiren Walzer (1990: 87) ise, Habermas'ın aksine, iletişimden doğan uzlaşının, uzlaşmazlıktan daha kesin ya da başarılı olduğunun söylenemeyeceğini belirtir. Her şeyden önce varsayımsal uzlaşma toplumsal olmayan (*asocial*) bir mekânda yer almaktadır. İletişimdeki tartışmada yer alan eşitlik iddiası, asimetrik ilişkileri görmeyen varsayımsal bir toplumsal eşitliği yansıtır. Ayrıca, ideal konuşma ortamına katılımcıların gerçek dünyaya ilişkin eşit bilgileri, eşit konuşma ve anlama tarz, kapasiteleri olduğu ve katılımcılar çıkar ve değerlerden kopmuş; değerleri üreten kökü tarihin derinliklerindeki kültürün (Young, 1999; 179) bağlamı ve düzlemini oluşturan topluluktan bağımsız olarak tanımlanır. Oysa normların aksine değerler, çoğunlukla akıl yürütmeyle gerekçelendirilemezler ve bu nedenle, doğrudan nüfuz edilebilir nitelikte değillerdir. Bu değerlerin kaynağı, kökü tarihin derinliklerinde olan ve belli bir topluluğun bağlamını oluşturduğu kültürdür. Müzakereci yaklaşımın, uzlaşımın olabilirliğini ve değerine ilişkin bir ön kabulü vardır. Edilgen itaat, zımni rıza anlamındaki '*sükût*' uzlaşma için yeterli değildir. Ayrıca uzlaşımın, çoğulculuğu öngören liberalizmde oluşma ihtimali diğer rejimlere göre daha azdır. Zaten demokratik siyasetin hemen tüm biçimlerinde olduğu gibi dinleyiciler önündeki bir konuşmacı, demokratik karar alma sürecini yalnız başına belirler. "*Kürsüde konuşan, yüksekte konuşmaktadır.*" Dahası, konuşma ve müzakere, her zaman tarafları birbirine yaklaştırmayabilir. Müzakere bir rekabettir; tartışan taraflar uzlaşmayı değil, iddiayı kazanmayı amaçlarlar. Böylesi bir rekabette, dezavantajlı gruplar görmezden gelinir ve biçimsel eşitliğin diğer tüm alanlardaki eşitliği tesis ettiği varsayılır. Ayrıca, siyasal hakların rasyonellik çerçevesinde uzlaşılabilirliği varsayılsa bile, örneğin inanç özgürlüğünün tartışmaya açılmasında nasıl bir ölçüt sunulacağı önemli bir sorundur. Yani rasyonel çerçevede tartışılmayacak mesele yokmuş gibi görülmektedir.

Tüm toplum sözleşmesi ve iletişime dayalı uzlaşma kuramları varsayımsaldır ve idealleştirmeye beslenirler; oysa siyaset somuttur. Kısaca belirtmek gerekirse herhangi bir etik mesele üzerindeki uzlaşma, fikir birliği, toplumdaki asimetrik

iktidar ilişkilerinin ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Özgür bir faaliyet yerine bir iktidar işlevi olarak ortaya çıkan uzlaşından, hiç kimse etik durumla ilgili bir fikir birliğinin var olduğunu ve bunlardan normatif çıkarımlar yapabileceğini iddia edemez. Kısaca, günümüz yapılanmasında nesnellik ve meşruluğun kaynağı olabilecek toplumsal uzlaşından söz etmek imkânsızdır. Üretimi, iktidar ilişkilerine dayanan uzlaşının, kendi haklılaştırma potansiyelini zayıflatması veya yok etmesi söz konusu değildir (Bayram, 2003; 244). Zaten Skinner (1997: 28) değerlerin çoğullaştığı ve rasyonalizmin konumunun sarsıldığı bir ortamda Habermas'ın, toplumsal konumun rasyonel değerlendirilmesini mümkün kılacak çarpıtılmamış iletişim idealini gerçekleştirebilecek 'ideal konuşma durumundan' bahsetmeyi gerçekçi bulmaz. Lyotard (1994: 14) ise, gerçek dışılığın ötesinde, Habermas'ın tartışmadan doğan uzlaşma arayışını tehlikeli bir çaba olarak nitelendirir. Çünkü uzlaşma, dil oyunlarındaki heterojenliğe karşı şiddet uygular ve her zaman ayrışmadan kaynaklanan yeniliğin önünü tıkar. Ayrıca Habermas gibi diyalogun, söylemin hedefini uzlaşma olarak koymak ciddi bir eksiktir çünkü uzlaşma, tartışmanın amacı değil, tekel biçimlerinden biridir (Lyotard, 1994: 140). Bu çerçevede Dryzek'in (2001) rekabet halindeki söylemlerin yer aldığı müzakere sürecini ön plana çıkarması dikkat çekicidir.

Sonuç

"Konuşmak, dünyayı değiştirmeye başlamaktır." Habermas.

Yönetimsel pratikler çerçevesinde, günümüzde devletin aşırı büyümesi ve günlük yaşamın hemen her alanına nüfuz etmesi; bireysel özerklik, halk egemenliği, hümanist kurtuluş gibi bazı demokratik idealleri aşındırmış, bireysel inisiyatif alanlarını daraltmıştır. Devlet, sahip olduğu devasa yönetimsel aygıt marifetiyle, kural koyma ve geniş ölçekli düzenlemeler yapma iktidarını tekel olarak elinde tutmaktadır. Bu yapılanmada, tabanın taleplerinden ziyade kendi iradesini sürdürebilen parti sistemi, türdeşliği beslerken alternatifleri marjinal kılmakta, kitle iletişim araçları rıza, kamuoyu ve uzlaşmayı seri olarak üretmektedir. Bir anlamda Habermas'ın ifadesiyle 'yaşam dünyası sömürgeleştirilmiştir'.

Böylesi bir yapıda hem bireysel inisiyatifi (çoğulculuğu) etkinleştirecek, hem özerk bireylerin iradesinin ürünü olan bir kamuoyu oluşumunu garanti edecek, siyasal sistemler için hayati öneme sahip meşruluğu usul ve esas açısından beraberce tesis edecek bir model sunma açısından Habermas'ın teşebbüsü, birçok ekşiğine rağmen oldukça cesur ve yerinde bir teşebbüstür. Habermas'ın müzakereci demokrasi modelinin en zayıf noktasını ise yine kendinin eleştirdiği modern özne anlayışı oluşturur. Habermas'ın öznelerarası anlam üretimi ve dolaşımını garanti eden öznesi, türdeş, hatta sosyal, kültürel, iktisadi ve siyasi bağlamlardan kopuk; iktidar ilişkilerinden yalıtılmış özdeş varlıklar olarak tasarlanır.

Bu özne anlayışının yol açtığı sorunlardan biri de meşruluk ile ilgilidir çünkü çağımızdaki her düzen nihai ve mutlak bir ahlaki temelden yoksundur. Bunun en önemli nedeni, meşruluk ile ilgili tüm yargıların özünde, öznelerin epistemolojik ve aksiyolojik konumları tarafından belirleniyor olması ve günümüzde bu konumların dayandığı tek, nihai, mutlak bir referans noktasının olmayışıdır. İdeal konuşma durumunda, epistemik görüşler –uzmanlık bilgisinin özsel otoritesi- sürece dâhil olduğunda, tüm süreç esasa ilişkin bir boyut kazanacak ve sonuçların hakkaniyetinin usulcü tarzda teminat altına alınması tehlikeye düşecektir. Esasa ilişkin muhakemeden doğan yönlendirmeler kaçınılmaz olarak ortaya çıkacak, yurttaşların eşitlik ve özgürlüğünün bir ilke olarak tanımlanması söz konusu olamayacaktır. Bir anlamda bu riskin farkında olan Habermas, özsel dayanağı, ideal iletişim etrafında kamuoyu oluşturma teşebbüsüyle savuşturmaya çalışmıştır. Habermas bu yaklaşımında aklın yönlendirici gücüne aşırı önem vermiştir ve fazlaca iyimserdir. Tüm bu sıkıntılara rağmen, Habermas'ın önerisini, naif bir “insanlar birbirleriyle konuşsun” biçiminde anlamak ve değerini bizatihi konuşma durumunu sürdürmenin önemi çerçevesinde değerlendirmek daha anlamlı olabilir.

Kaynakça

- Arnhart, Larry, (2004), *Siyasi Düşünce Tarihi*, (çev.) Ahmet Kemal Bayram, Ankara: Adres Yayınları.
- Bayram, Ahmet Kemal, (2003), *Siyaset Teorisinde Demokratik Meşruluk ve Sorunları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniv. SBE.
- Benhabib, S. (1999), “Müzakereci Bir Demokratik Meşruiyet Modeline Doğru”, *Demokrasi ve Farklılık*, (ed.)S. Benhabib, (çev.)Z. Gürata, C.Gürsel, İstanbul: WALD.
- Bernstein, Richard J., (1983) *Beyond Objectivism and Relativism: Science, Hermeneutics and Praxis*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Doheny, Shane, (2007), “Responsibility and the Deliberative Citizen: Theorizing the Acceptance of Individual and Citizenship Responsibilities” *Citizenship Studies*, Vol. 11, No. 4, ss. 405–420.
- Dryzek, John S., (2001) *Legitimacy and Economy in Deliberative Democracy*, *Political Theory*, Vol. 29, No. 5, ss. 651-669.
- Flyvbjerg, Bent (1998), “Habermas and Foucault: Thinkers for Civil Society?”, *The British Journal of Sociology*, Vol. 49, No. 2 (Jun., 1998), ss. 210-233.
- Foucault, Michel, (1992), *Hapishanenin Doğuşu*, (çev.) M.Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Yayınları.
- Foucault, Michel, (1994), *Cinselliğin Tarihi, Cilt:3*, (çev.) Hülya Tufan, İstanbul: Afa Yayınları.
- Gabardi, Wayne, (2001), “Contemporary Models of Democracy”, *Polity*, Vol. 33, No. 4 (Summer, 2001), ss. 547-568.
- Habermas, Jürgen, (1975), *Legitimation Crisis*, (çev.)T. McCarthy, Boston: Beacon Press.
- Habermas, Jürgen, (1996), “Postscript to Between Facts and Norms”, *Habermas, Modernity and Law*, (ed.)M. Deflem, London: SAGE Publications.

- Habermas, Jürgen, (1996), *Between Facts and Norms*, (çev.) W. Rehg, Cambridge: Polity Press.
- Habermas, Jürgen, (1999), “Demokrasinin Üç Normatif Modeli”, *Demokrasi ve Farklılık*, (ed.)S. Benhabib, (çev.)Z. Gürata, C.Gürsel, İstanbul: WALD.
- Habermas, Jürgen, (2002), *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti*, (çev.)M. Beyaztaş, İstanbul: Bakış Yayınları.
- Hamlett, Patrick W. (2003), “*Technology Theory and Deliberative Democracy*”, *Science, Technology, & Human Values*, Vol. 28, No. 1, ss. 112-140.
- Ingram, David, (1993), “*The Limits and Possibilities of Communicative Ethics for Democratic Theory*”, *Political Theory*, May93, Vol21, Issue2, ss. 294-322.
- Kelly, Michael, (1990), “*MacIntyre, Habermas and Philosophical Ethics*”, *Hermeneutics and Critical Theory in Ethics and Politics*, (ed.)M. Kelly, Cambridge: MIT Press.
- Keyman, E.Fuat, (1999), *Türkiye ve Radikal Demokrasi*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Liotard, J.F., (1994), *Postmodern Durum*, (çev.)A. Çiğdem, Ankara: Vadi Yayınları.
- NAgel, T., (1990), “*Moral Conflict and Political Legitimacy*”, *Authority*, (ed.) J. Raz, New York-New York Univ. Press.
- Peter, Fabienne (2007) “*The Political Egalitarian’s Dilemma*”, *Ethic Theory Moral Prac*, Vol.10, ss. 373–387.
- Ron, Amit, (2008), “*Power: A Pragmatist, Deliberative (and Radical) View*”, *The Journal of Political Philosophy*, Volume 16, Number 3, ss. 272–292.
- Rummens, Stefan, (2006), “*Debate: The Co-originality of Private and Public Autonomy in Deliberative Democracy*”, *The Journal of Political Philosophy*, Volume 14, Number 4, 2006, ss. 469–481.
- Ryfe, David M., 2005, *Does Deliberative Democracy Work?*, *Annual Review of Political Science*, Vol.8, ss. 49–71.
- Saward, Michael, (1992), *Cooptive Politics and State Legitimacy*, Aldershot: Dartmouth Pub. Co.
- Schemeil, Yves, (2000), “*Democracy before Democracy?*”, *International Political Science Review/Revue internationale de science politique*, Vol. 21, No. 2 (Apr., 2000), ss. 99-120.
- Skinner, Quentin, (1997), “*Teorinin Dönüşü*”, *Çağdaş Temel Kuramlar*, (der.) Q. Skinner, (çev.) E. Hamzaoğlu, Ankara: Vadi Yayınları.
- Walzer, Michael, (1990), “*A Critique of Philosophical Conversation*”, *Hermeneutics and Critical Theory in Ethics and Politics*, (ed.)M. Kelly, , Cambridge: MIT Press.
- Weeks, Edward C., (2000), “*The Practice of Deliberative Democracy: Results from Four Large-Scale Trials*”, *Public Administration Review*, Vol. 60, No. 4, ss. 360-372.
- Young, I., M., (1999), “*İletişim ve Öteki: Müzakereci Demokrasinin Ötesinde*”, *Demokrasi ve Farklılık*, (ed.)S. Benhabib, (çev.)Z. Gürata, C.Gürsel, İstanbul: WALD.